

Квартальне опитування підприємств

№2 (44)
Червень 2013

ГОЛОВНЕ: Низький попит та дорогі кредитні ресурси на фоні несприятливого регуляторного клімату свідчать про продовження рецесійних тенденцій в промисловому секторі.

Коротко про основні результати:

Загальні показники:

- Агрегований показник перспектив промисловості не змінився у квітні порівняно до лютого (0,08 та 0,07).
- Кожен другий опитаний не очікує покращення фінансово-економічної ситуації свого підприємства в наступні 3-4 місяці.
- Якість ділового середовища залишається низькою: 32,3% респондентів вважають бізнес-середовище несприятливим, а 7,8% дотримуються протилежної думки.
- Значення Індексу очікуваних змін ділового середовища залишається низьким, хоча відбулося його зростання з - 0,02 до 0,09.
- Клімат на ринку запозичень характеризувався у I-му кварталі зростанням готовності банків надавати кредити, проте можливість підприємств взяти кредит майже не змінилась.

Виробництво:

- Індекс виробництва значно знизився порівняно до IV-го кварталу та набув негативного значення (із 0,19 до - 0,13).
- Індекс очікуваних змін виробництва дорівнює 0,47: 56,9% планують збільшити обсяги виробництва, 36,1% не планують змін, 6,9% будуть скорочувати випуск.

Попит:

- У I-му кварталі зросла частка підприємств, що не мають портфелю замовлень: 10,3% порівняно із 7,7% у IV-му кварталі.
- У II-му кварталі 2013-го року керівники підприємств сподіваються на зростання кількості нових замовлень.

Зайнятість та ринок праці:

- У I-му кварталі темпи зменшення зайнятості на підприємствах прискорилися, а значення відповідного індексу трохи знизилася. Проте вже протягом II-го кварталу 2013-го року респонденти очікують покращення та зростання відповідного індексу до позитивного значення.
- На думку менеджерів, труднощі при пошуку кваліфікованих кадрів в I-му кварталі залишилися без змін, а некваліфікованих кадрів – трохи знизилась.

Ціни:

- У I-му кварталі темпи зростання як закупівельних цін, так і цін реалізації, за оцінками менеджерів, прискорилися.
- У наступні три місяці керівники підприємств очікують зменшення темпів зростання цін сировини та матеріалів та планують зменшення відпускних цін.

Панель з 319 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому номері представлені результати опитування за квітень-травень 2013-го року

Показник: Q1' 2013 до Q4' 2012

Очікування: Q2' 2013 до Q1' 2013

Діловий клімат: оцінка за квітень/травень 2013, очікування на 6 місяців

Автори:
Оксана Кузяків
Інна Ченаш

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультаций
вул. Рейгарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 278-63-42/60
Факс (+38044) 278-63-36
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.com.ua

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Агрегований показник перспектив промисловості

Агрегований показник перспектив промисловості не змінився у квітні порівняно до лютого (0,08 та 0,07). Це відбулося за рахунок того, що позитивний вплив на загальне значення Агрегованого індексу мало зростання його складової «Очікуваний рівень виробництва» (з 0,02 у лютому до 0,47 у квітні) було урівноважено негативними тенденціями зменшення складової «Обсяг нових замовлень» (з -0,23 до -0,45) та зростанням значення показника «Запаси готової продукції» (з -0,45 до -0,20).

Фінансово-економічна ситуація на підприємстві

У квітні порівняно до лютого оцінка менеджерами фінансово-економічної ситуації на їх підприємстві дещо погіршилась та майже відповідає прогнозованому значенню. Індекс фінансово-економічного становища становив -0,17 порівняно із -0,10 в минулому кварталі. Думки про те, що фінансово-економічна ситуація погіршилась, притримуються 31,7% респондентів порівняно до 10,3%, що звітують про покращення. Проте більшість керівників підприємств (55,8%) інформують про відсутність змін.

У наступні півроку менеджери очікують покращення фінансово-економічного становища на їх підприємстві. Значення Індексу очікуваних змін фінансово-економічного становища становить 0,28. При цьому покращення очікують 28,8% менеджерів, 9,1% вважають, що ситуація надалі погіршиться, а 39,5% не очікують будь-яких змін.

Діловий клімат

Якість ділового середовища залишається низькою. Хоча незважене значення індексу якості ділового середовища дещо зросло із -0,24 до -0,22, зважене значення індексу якості ділового середовища ще знизилось з -0,20 в лютому до -0,25 у квітні, що означає погіршення оцінок ділового середовища більшістю підприємств. Зокрема, за розмірами підприємств спостерігались такі тенденції: погіршення оцінок якості ділового середовища малими та великими підприємствами (відповідно з -0,31 до -0,46 для малих та з 0,01 до -0,12 для великих) та зростання оцінок середніх підприємств (з -0,34 до -0,25).

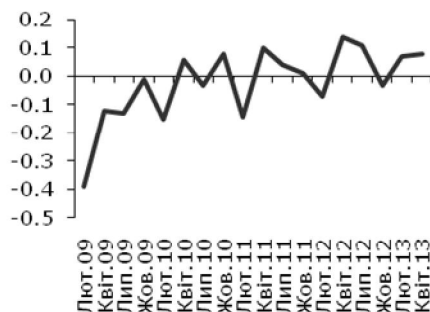
Загалом, відсоток респондентів, що вважають бізнес-середовище несприятливим, не змінився у квітні порівняно із лютим (32,3% та 32,0% відповідно), у той час як частка тих, хто вважає його сприятливим, трохи зменшилась: із 8,8% у лютому до 7,8% в квітні.

Очікування керівників підприємств щодо можливості позитивних змін ділового середовища в наступні шість місяців покращились порівняно до минулого кварталу. Значення індексу очікуваних змін ділового середовища зросло з -0,02 у лютому до 0,09. При цьому частка «песимістів» майже не змінилась: з 11,9% до 11,0%, натомість частка «оптимістів» зросла із 9,7% до 17,9%. Однак, як і у минулому кварталі, більшість опитаних керівників підприємств (49,2%) не очікують будь-яких змін загальноекономічної ситуації впродовж наступних шести місяців. Загалом частка оптимістів зросла завдяки збільшенню відповідних часток для малих та великих підприємств. Серед малих підприємств співвідношення «оптимісти/песимісти» становить 11,0% до 13,6%, тоді як для великих та середніх аналогічні показники дорівнюють 20,7% до 8,0% та 22,8% до 10,5% відповідно.

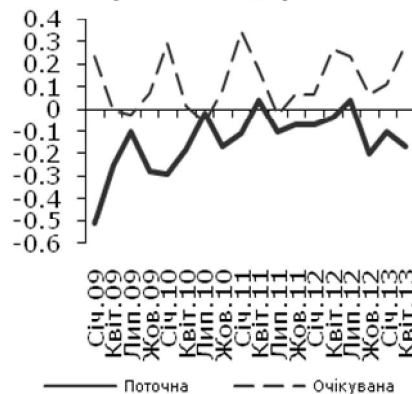
Регуляторний клімат

Частка менеджерів, на думку яких несприятливий регуляторний клімат є вагомим перешкодою зростанню обсягів виробництва на їхніх підприємствах, трохи збільшилась у квітні порівняно до

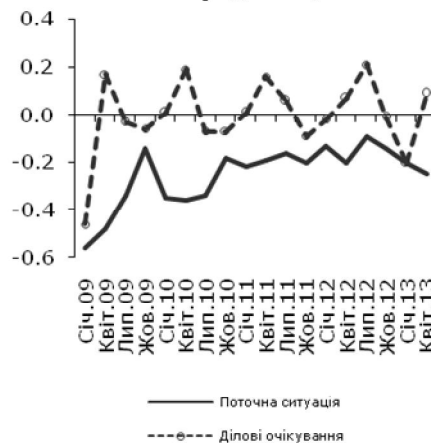
Агрегований показник перспектив промисловості

Фінансово-економічна ситуація на підприємстві

Індекси ділового середовища

лютого (з 43,9% до 46,7%). Це відбулося за рахунок зростання важливості перешкоди «часті зміни в економічному законодавстві» з 12,2% до 17,2%. Інші складові цього комбінованого показника становлять: «високий регуляторний тиск» - 33,5%, «корупція» — 6,6%.

Значення самого показника «несприятливий регуляторний клімат» відрізняється для підприємств різних розмірів: малі — 44,1%, середні — 43,0%, великі — 55,2%. Така ж тенденція спостерігається і для його компонентів. Так, значення показника «зміни в економічному законодавстві» для малих підприємств склало 22,0%, для середніх — 12,3%, для великих — 17,2%; показника «високий регуляторний тиск» для малих — 31,4%, для середніх — 29,8%, для великих — 41,4%; показника «корупція» для малих — 7,6%, для середніх — 6,1%, для великих — 5,7%.

(Див. ПЕРЕШКОДИ ЗРОСТАННЮ ВИРОБНИЦТВА).

Оцінка економічної політики Уряду

За п'ятибальною шкалою, середня оцінка, яку дали респонденти у квітні економічній політиці Уряду, порівняно до лютого зросла з 2,4 до 2,45 бала. Як свідчать результати дослідження, частка опитаних керівників, які оцінюють роботу Уряду негативно, дещо зменшилась (з 49,2% в лютому до 44,8% у квітні). Водночас частка тих, хто ставиться позитивно, скоротилась (з 9,1% до 8,5%). Разом із цим, зросла частка керівників підприємств, які вагаються з висловленням своїх думок з цього приводу: 46,7% респондентів обрали варіант «важко відповісти» або не відповіли на питання (в лютому цей показник становив 41,7%).

Клімат на ринку запозичень

Частка менеджерів, які вважають, що банки готові надати короткострокові кредити такому підприємству як їхнє, відчутно зросла: із 65,8% в IV-му кварталі 2012р. до 77,4% в I-му кварталі 2013р. Для довгострокових кредитів спостерігається така ж тенденція: значення відповідного показника суттєво зросло із 55,5% до 63,3%.

Частка менеджерів, які погоджуються з думкою, що їхнє підприємство може дозволити собі взяти кредит, практично не змінилась для короткострокових кредитів (30,1% в IV-му кварталі до 31,3% в I-му), а для довгострокових цей показник збільшився, проте також несуттєво, — з 31,0% до 35,4%.

ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

У I-му кварталі 2013 року *індекс виробництва* знизився (з 0,19 до -0,13). Це значення є суттєво нижчим за прогнозне. Зниження характерне для підприємство усіх розмірів: для малих значення індексу впало від 0,22 до -0,28, для середніх — від 0,11 до -0,04, проте найсуттєвіше зниження показника індексу виробництва зафіксоване для великих підприємств (501-1000 працівників) — від 0,55 до -0,20. Для підприємств, що мають 251-500 працівників індекс виробництва дорівнює -0,11, а для найбільших підприємств (1000+ працівників) - -0,09.

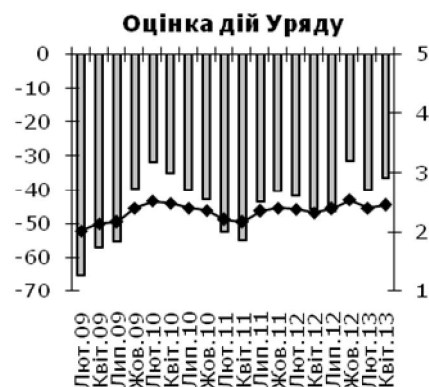
Про зменшення темпів зростання або скорочення виробництва у I-му кварталі повідомляють керівники підприємств усіх галузей. Крім того, для компаній усіх галузей, окрім харчової промисловості (0,08), значення індексу виробництва стало від'ємним. Найменше значення індексу зафіксоване для промисловості будівельних матеріалів (-0,39) та легкої промисловості (-0,31).

Зменшення значення *індексу виробництва* зафіксовано для підприємств усіх форм власності. Для державних підприємств значення індексу склало -0,20, для приватизованих — -0,17, для приватних — -0,10.

В II-му кварталі 2013-го року менеджери очікують суттєвого

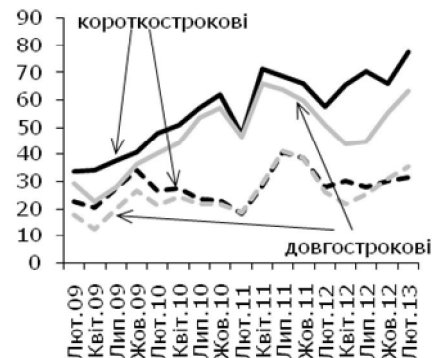

— Ділові очікування для малого бізнесу
- - - Ділові очікування

█ Баланс ● Оцінка

Клімат ринку запозичень

— Оцінки готовності банків надавати кредити, %
- - - Оцінки готовності підприємств брати кредити, %

зростання виробництва. *Індекс очікуваного виробництва* є значно вищим, ніж для минулого кварталу: зважене значення становить 0,47, незважене – 0,50. При цьому 56,9% опитуваних керівників підприємств планують збільшувати випуск продукції протягом наступних трьох місяців, 36,1% — не мають намірів змінювати обсяги випуску, і лише 6,9% — планують скоротити обсяги виробництва.

Зростання значення *індексу очікуваного виробництва* зафіксоване для підприємств усіх галузей промисловості. Найбільш оптимістичні виробничі плани мають підприємства промисловості будівельних матеріалів (0,64), машинобудування (0,58) та важкої промисловості (0,56). Для інших галузей значення індексу трохи нижчі, проте усі вони є вищими, ніж відповідні значення для минулого кварталу.

Серед підприємств різних розмірів найкращі виробничі плани у великих підприємств (501-1000 та 251-500 працівників). Для них *індекс очікуваного виробництва* становить відповідно 0,60 та 0,59. Найменше значення індексу очікуваного виробництва було зафіксовано для найбільших підприємств (1000+ працівників) – 0,30, але це також є вищим, ніж у минулому кварталі.

Попит, реалізація, нові замовлення

У I-му кварталі 2013р. показники попиту демонстрували ту ж тенденцію, що й показник виробництва, — зменшення.

Внутрішній попит. Значення *індексу попиту* значно знизилось від 0,09 у лютому до -0,17 у квітні.

Всього 17,4% (порівняно до 31,4% у минулому кварталі) опитаних керівників підприємств повідомили про зростання попиту, натомість 34,4% — про його зменшення. У той же час 48,2% респондентів не відчували змін у рівні попиту. Проте в II-му кварталі 2013-го року тенденція до спаду закінчується, а рівень попиту, як вважають менеджери, повинен зрости. *Індекс очікуваного внутрішнього попиту* становить 0,18 та є значно вищим за відповідний показник для минулого кварталу (-0,15).

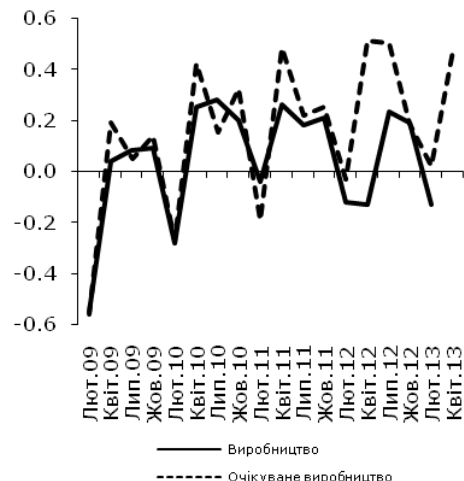
Зовнішній попит. На думку менеджерів, динаміка змін зовнішнього попиту така ж, як і внутрішнього. Проте слід відмітити, що темпи зменшення зовнішнього попиту є меншими, ніж внутрішнього. Отже, значення *індексу зовнішнього попиту* у квітні склало -0,02 (у лютому даний показник становив 0,09). У II-му кварталі 2013-го року менеджери очікують зростання зовнішнього попиту. *Індекс очікуваного зовнішнього попиту* становить 0,16.

Продаж. За оцінками респондентів, у I-му кварталі обсяг реалізованої продукції значно знизився порівняно до IV-го кварталу, про що свідчить зменшення відповідного показника від додатного значення 0,15 до від'ємного -0,16. Це відбувалося на фоні скорочення виробництва та попиту у I-му кварталі порівняно до IV-го. Але вже у II-му кварталі 2013-го року менеджери очікують докорінної зміни ситуації: 58,0% опитаних керівників прогнозують покращення цього показника, а тому *індекс очікуваної реалізації* різко збільшується та становить 0,47.

Нові замовлення. За оцінками менеджерів *індекс нових замовлень* також знизився у квітні 2013-го року порівняно із лютом (-0,08 до 0,03). Лише 17,0% респондентів відповіли, що у I-му кварталі вони мали більше нових замовлень, ніж у IV-му, що значно менше за відповідний показник для минулого кварталу.

В II-му кварталі 2013-го року менеджери очікують на суттєве збільшення кількості нових замовлень на фоні зростання рівня виробництва та попиту порівняно до I-го кварталу. *Індекс очікуваних нових замовлень* становить 0,42. Найбільш оптимістичні щодо отримання нових замовлень у II-му кварталі керівники підприємств промисловості будівельних матеріалів та

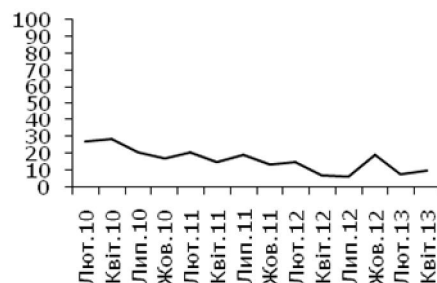
Індекси виробництва

Внутрішній попит: індекси очікувань

Немає портфелю замовлень, % підприємств

деревообробки (0,78), а також важкої промисловості (0,48) та машинобудування (0,45). Найпесимістичніші очікування мають підприємства поліграфії (0,16), проте і це значення є значно вищим за відповідне для минулого кварталу.

Перешкоди зростанню виробництва

У I-му кварталі, аналогічно до IV-го кварталу, перше місце у рейтингу перешкод зростанню виробництва посіли **проблеми низького попиту**. Число опитаних менеджерів, на думку яких низький попит є перешкодою зростанню виробництва, становить 65,8% (у лютому — 61,4%). Друге місце в списку посідають **проблеми надмірного оподаткування**, випередивши проблеми ліквідності. Важливість цієї перешкоди зросла з 48,0% у лютому до 54,9% у квітні. Значущість перешкоди «**проблеми ліквідності**», навпаки, знизилася, перемістившись з другого місця на третє (з 59,9% до 53,9%). На четвертому місці, як і минулого кварталу, знаходиться перешкода «**несприятливий регуляторний клімат**» проте її значення у порівнянні до IV-го кварталу трохи зросло й становить 46,7%. Усі три компоненти даного агрегованого показника зазнали коливань у I-му кварталі.

Важливість перешкоди «**високий конкурентний тиск**» суттєво зросла у I-му кварталі та випередила перешкоду «високі ставки кредитів», склавши 41,4%. За тим ідуть проблеми **високих кредитних ставок**, що зменшились у I-му кварталі і склали 30,7% порівняно до 35,4%.

Останні місяця, як і минулого кварталу, посіли такі перешкоди, як **брак виробничих потужностей** (4,4%), а також **проблеми з енергопостачанням** (3,1%).

Зайнятість

На фоні скорочення виробництва та попиту у I-му кварталі значення індексу зайнятості на підприємствах продовжило зменшуватись (-0,10 у лютому та -0,16 у квітні). Лише 6,3% опитаних менеджерів зазначили, що рівень зайнятості на їх підприємстві зріс, 23,0% опитаних повідомило, що він зменшився, а, відповідно, 70,7% зазначають, що рівень зайнятості не змінився.

В II-му кварталі 2013-го року керівники підприємств на фоні прогнозів щодо прискорення темпів зростання виробництва очікують, що рівень зайнятості зросте. Значення *індексу очікуваної зайнятості* очікується додатнім та становить 0,06 (у минулому кварталі він був -0,04). Найбільш оптимістичні прогнози щодо рівня зайнятості дають менеджери підприємств промисловості будівельних матеріалів (0,16), а найбільш песимістичні — легкої промисловості (-0,03).

Натомість частка підприємств, де є працівники у вимушених відпустках або зі скороченим робочим часом, була 6,0%, а значення відповідного індексу майже не змінилось та становило 0,03 (у минулому кварталі — 0,05). У II-му кварталі 2013-го року менеджери прогнозують зменшення масштабів цього явища: скорочення індексу до -0,05, та частки підприємств з неповною зайнятістю до 0,9%.

Труднощі з пошуком кваліфікованих кадрів не змінилися — значення індексу залишилося без змін (від 0,45 до 0,44), а про труднощі з пошуком некваліфікованих кадрів послабилися, значення відповідного індексу зменшилось — від 0,18 до 0,12.

Перешкоди зростанню виробництва

	III 12	IV 12	I 13	I 13 до IV 12
Низький попит	66,0	65,8	61,4	-4,4
Надмірне оподаткування	37,9	48,0	54,9	+6,9
Проблеми ліквідності	55,1	59,9	53,9	-6,0
Несприятливий регуляторний клімат	43,5	43,9	46,7	+2,8
Високий регуляторний тиск	33,7	37,0	33,5	-3,5
Зміни в економічному законодавстві	12,3	12,2	17,2	+5,0
Корупція	6,3	6,3	6,6	+0,3
Високий конкурентний тиск	26,7	32,9	41,4	+8,5
Високі ставки кредитів	46,0	35,4	30,7	-4,7
Доступність кредитів	14,0	13,8	20,4	+6,6
Брак сировини	22,5	24,1	20,1	-4,0
Нестабільна політична ситуація	14,4	9,1	12,9	+3,8
Застарілі технології	10,5	12,2	10,0	-2,2
Недостатньо кваліфікованих працівників	9,5	7,2	9,4	+2,2
Брак виробничих потужностей	4,9	5,6	4,4	-1,2
Проблеми з енергопостачанням	10,5	9,4	3,1	-6,3

Індекси зайнятості

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

У I-му кварталі темпи зростання цін на сировину та матеріали та відпускних цін, за оцінкою менеджерів, дещо прискорились. Так, значення *індексу цін сировини* на I-й квартал становило 0,59 (у IV-му кварталі значення відповідного індексу становило 0,47). *Індекс цін реалізації* відповідно становить 0,33. Це значення також є значно вищим, ніж у IV-му кварталі (0,19).

У II-му кварталі 2013-го року менеджери очікують поступового сповільнення темпу росту цін. Значення *індексу очікувань* на II-й квартал для цін на сировину становить 0,33. Щодо цін реалізації, для них спостерігається схожа тенденція. Значення *індексу очікуваних цін реалізації* дорівнює 0,18.

Прибутковість

Значення *індексу прибутковості* значно знизилось з 0,06 у IV-му кварталі до -0,12 в I-му. При цьому 30,7% опитаних керівників (порівняно із 22,9% у IV-му кварталі) вказали на погіршення фінансових результатів, у 55,0% вони не змінились і лише 14,4% менеджерів зазначили, що фінансові результати їхніх підприємств покращились протягом останніх трьох місяців. Крім цього, важливо зазначити, що менеджери хоч і очікували погіршення фінансових результатів на I-й квартал, ці очікування не були настільки поганими, як реальна ситуація. Значення індексу є нижчим за очікуване (-0,02).

Показники фінансових результатів порівняно до попереднього кварталу зменшились для підприємств усіх галузей промисловості. Особливо це стосується промисловості будівельних матеріалів (-0,43). Лише для підприємств харчової промисловості значення індексу залишилось додатнім (0,10), хоча і воно відчутно знизилось.

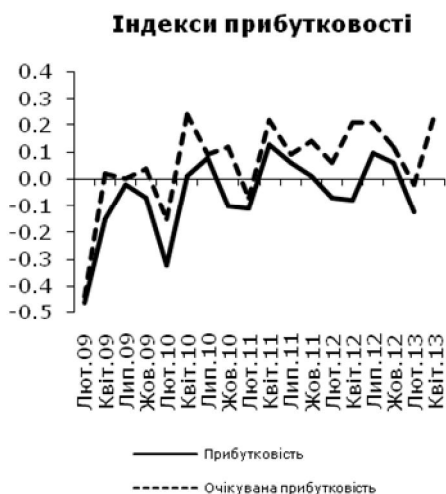
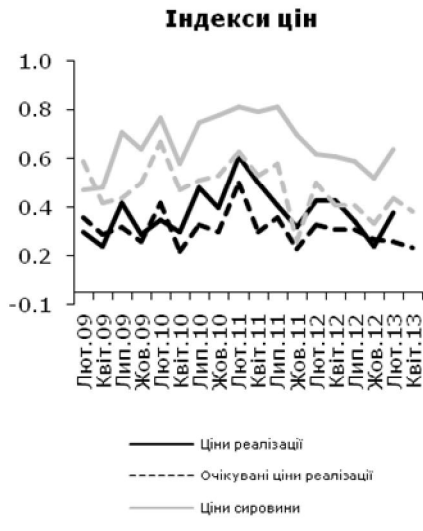
В II-му кварталі 2012-го року менеджери очікують значного покращення фінансових результатів їхніх підприємств. Значення *індексу очікуваної прибутковості* становить 0,24. При цьому 33,6% керівників підприємств прогнозують покращення фінансових результатів, 8,8% — очікують погіршення, однак більшість опитаних (57,6%) не чекають суттєвих змін.

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК

На думку керівників підприємств, рівень конкурентного тиску з боку вітчизняних товаровиробників у I-му кварталі збільшився. Значення відповідного індексу зросло (з 0,14 в IV-му кварталі до 0,23 в I-му кварталі). Це спостерігалось у важкій промисловості, машинобудуванні, промисловості будівельних матеріалів та легкій промисловості.

Разом з тим, менеджери відзначають, що конкурентний тиск з боку товаровиробників Росії/країн СНД порівняно з IV-м кварталом трохи зріс. Значення індексів склало в -0,09 в лютому та -0,03 у квітні. Конкурентний тиск з боку інших іноземних конкурентів також зріс (з -0,20 до -0,08).

Таким чином, головними конкурентами українських підприємств на внутрішньому ринку, за оцінками їхніх керівників, залишаються вітчизняні виробники: 48,9% респондентів визначили рівень конкурентного тиску з їхнього боку як високий.

Індекс конкурентного тиску з боку українських виробників

Галузь	Q3'12	Q4'12	Q1'13
Важка пром.	-0,19	0,17	0,21
Машинобуд.	-0,19	-0,15	-0,05
Деревообробна	-0,28	0,08	-0,10
Будматеріали	0,10	0,05	0,33
Легка пром.	0,43	0,39	0,49
Харчова пром.	0,31	0,40	0,40
Поліграфія	0,43	0,61	0,55

Додаток 1: Методологія

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 — якщо він не змінився і -1 — якщо зменшився. Наприклад, якщо зі 100 респондентів 20 вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де зросло виробництво, є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилось. Кожний індекс більший за +0,09 або менший за -0,09 є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%.

Агрегований показник перспектив промисловості (industrial confidence indicator) розраховується як середнє арифметичне індексів очікуваних змін виробництва, оцінки обсягу нових замовлень та оцінки запасів готової продукції (останній зі знаком мінус)

Загальний показник "несприятливий регуляторний клімат" складається з трьох компонентів: (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві та (3) корупція, і відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

Індекси конкурентного тиску обраховуються за подібною до інших індексів методологією. Шкала: -1 — немає або низький тиск, 0 — помірний тиск, 1 — високий тиск.

Підставою групування підприємств за розміром є кількість працівників. Ми виділяємо такі групи підприємств за розміром: малі (до 50 працівників), середні (51-250 працівників), великі середні (251-500 працівників), великі (501-1000 працівників) та найбільші (понад 1000 працівників). Іноді, коли немає суттєвих міжгрупових відмінностей, три останні групи ми називаємо групою великих підприємств.

За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся до Оксани Кузяків kuziakiv@ier.kiev.ua.

Кількість працівників, %	
Q1'13	
Менше 50	37,6
51 — 250	35,4
251 — 500	10,7
501 — 1000	9,4
Більше 1000	6,9

Регіони, %	
Львів	12,5
Київ	25,1
Харків	27,9
Хмельницький	9,4
Суми	8,2
Одеса	5,3
Тернопіль	4,7
Рівне	2,2
Івано-Франківськ	4,7

Галузі промисловості, %	
Q1'13	
Важка ¹ промисловість	13,5
Машинобудування	24,8
Обробка деревини	3,8
Будівельні матеріали	12,5
Легка промисловість	11,3
Харчова промисловість	18,8
Поліграфія	9,7
Інше	5,6

¹ До важкої промисловості ми відносимо металургію, хімічну, нафтохімічну та паливну промисловість.